

УДК 316.344.3-057.87(477.83-25):303.62:[316.3:17"364"

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.21>**О. М. Кузьмук**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1785>

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри політології та публічного управління

Волинського національного університету імені Лесі Українки

В. В. ЛюбчукORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7135-711X>

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри політології та публічного управління

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Л. М. ОпейдаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3914-5250>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри політології та публічного управління

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ МОЛОДІ У ВОЄННИЙ ЧАС (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОНЛАЙН ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Постановка проблеми дослідження. Цінності є важливим регулятором людської життєдіяльності. Залежно від етапів розвитку суспільства ті або інші цінності актуалізуються. Як показують теоретичні та емпіричні дослідження, особлива увага до ціннісного дискурсу зумовлена кризами, патологіями, глобальними катастрофами та ін., що у своїй основі має деструктивність.

Звернення до проблеми ціннісного поля молоді зумовлені як специфічними умовами життя студентської молоді (воєнний час), так і стрімким розвитком суспільства, появою нових пріоритетів, що мають здатність швидко змінюватися, особливо у кризові періоди.

Якщо у період пандемії актуальними були цінності здоров'я, психологічної безпеки, то у воєнний період на перший план виходять збереження життя та безпека у різних її проявах.

Аналіз останніх досліджень. Ціннісний аспект у соціологічному дискурсі досліджувався класиками соціологічної думки, такими, як М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс та ін. У світовій соціології відомі і типології цінностей, зокрема напрацювання Ш. Шварца та Р. Інглхарта, зокрема у Світовому дослідженні цінностей використані саме їхні здобутки [1].

В українській соціологічній думці проблемам ціннісного поля присвячені праці В. Танчера, А. Ручки, В. Бакірова, Є. Головахи та ін. Студентство та його життєві цінності, а також проблеми ідентичності українського студентства у фокусі уваги Л. Сокурянської [2]. Попри значний досвід у вивченні ціннісних аспектів, в тому числі і молоді, проте, воєнний стан в Україні актуалізу-

вав дослідження цінностей саме у контексті сьогодення перспектив у майбутньому.

Мета статті полягає у визначенні життєвих цінностей студентської молоді ВНУ імені Лесі Українки на початку воєнного вторгнення та через рік після нього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінності є тим аспектом життєдіяльності суспільства, що сприяє його розвитку та адаптації до сучасних змін, та, водночас є віддзеркаленням новітніх запитів суспільства. Батаєва К. В. та Чумакова-Серова А. С. у своєму дослідженні показали саме останнє, аналізуючи візуалізовані цінності у соціальних практиках користувачів української соціальної мережі «Інстаграм». У результаті найчастіше у мережі візуалізуються модерністські та постмодерністські цінності (38,8% та 41,8% відповідно) [3, с. 27]. В той же час актуалізація поняття цінностей в українському суспільстві вплинула на потребу сформулювати концепт «цінності покоління». На думку Черниш Н. Й. та Борецької М. Ю., враховуючи результати їхнього дослідження, в середовищі опитаних ровесників незалежності переважають матеріалістичні цінності (здоров'я, мир, економічна стабільність, власне житло) [4, с. 48]. Якщо пригадати результати опитувань Інституту соціології за дослідницькою програмою «Аксіомоніторинг», то до п'ятірки домінантних цінностей (за 5-ти бальною шкалою) потрапили такі цінності: «міцне здоров'я» – 4,91%, «матеріальний добробут» – 4,83%, «міцна сім'я» – 4,73%, «благополуччя дітей» – 4,76% та «сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві» – 4,63%

[5, с. 491]. В цьому контексті варто зауважити, що аналізували цінності у період з 1991 по 2020 рік, тобто до пандемії та широкомасштабного вторгнення Росії на Україну у лютому 2022 року.

Актуалізація цінностей молоді, зокрема студентської, зумовлено тим, що саме молоді люди у майбутньому будуть у керма держави, їм належить відбудова країни після війни. Тому провівши онлайн опитування ми намагалися з'ясувати, не лише їхні відчуття, емоції, але і їхні плани на майбутнє та зв'язок цього майбутнього із Україною.¹

Отже, **мета публікації** у визначення життєвих цілей та цінностей студентської молоді у воєнний час.

Як показали результати онлайн опитування, війна, а точніше широкомасштабне вторгнення, було несподіваним для студентів. Проте на питання про зайнятість, більшість як у першу хвилю, та і під час другої відповіли, що навчаються. Різниця лише полягала у тому, що у першому випадку це було переважно дистанційне навчання, про це зазначило майже 58% опитаних, а у другому випадку – також і очне навчання, оскільки університет пропонував поєднання цих форм, отже, понад 60% опитаних теж навчалися. Серед інших занять, які обрали студенти були робота (дещо більше 18% у першу хвилю та майже 15% – у другу), волонтерство – майже 14% під час опитування у перший рік вторгнення та майже 9% – на другому році) та служіння у ЗСУ, майже 3% та трохи більш 1% відповідно. Тобто, попри воєнні дії в країні студенти університету намагаються максимально виконувати своє основне призначення – навчатися.

Війна внесла корективи і у перспективи студентів, їхнє бачення майбутнього. Проте, понад 85% опитаних при обох хвилях опитування вже обдумують, чим будуть займатися у мирний час. Зокрема, понад 70% (у першу хвилю) та майже 70% (у другу хвилю) мають намір вчитися, вважають, що це основне. На другому місці серед найближчих планів – пошук роботи. Значна кількість студентів вишу поєднують навчання і роботу. Тому у нашому дослідженні пошук роботи передбачає розуміння того, що це буде після отримання диплому, постійної роботи, а не тимчасової. На третьому місці серед майбутніх планів – бажання подорожувати. Ймовірно, що це обумовлено тривалим періодом унеможливлення або труднощів у реалізації цього. Оскільки, спочатку були введені обмеження, спричинені пандемією, а на сьогоднішні подорожі ускладнюються війною. Понад

половина опитаних студентів (під час обох хвиль) висловила бажання пізнати інші країни та свою країну у мирний час. Також біля 45% опитаних за час пандемії та війни зрозуміли цінність сім'ї, родини та можливостей бути поряд. Тому хотіли б щоб була можливість бути з рідними та близькими. Практично третина опитаних (у обох хвилях) вирішили, що у мирний час будуть вести здоровий спосіб життя, сподіваючись, що для цього будуть знайдені відповідні можливості та ресурси. Водночас менше третини респондентів зазначили, що не мають наміру розпочинати власну справу. І на останньому місці серед бажаних намірів спостерігаємо створення сім'ї. Лише біля 20% опитаних у найближчому майбутньому бажають одружитися (рис. 1). Такі результати щодо установки на одруження відповідають загальноукраїнським тенденціям. Оскільки частка ранніх шлюбів на сьогодні невелика та зростає частка шлюбів, де середній вік потенційного подружжя сягає 28,6 років серед чоловіків та 25,9 років серед жінок (станом на 2019 рік) [6, с. 114]. Покращення демографічної ситуації у значній мірі теж не буде спостерігатися. Як зазначає Аксьонова С., зараз спостерігається відкладення народжуваності в надії на сприятливий період, тому «на приріст населення після війни не варто сподіватися» [7].

У кризовий період психологічний та емоційний стан є особливо важливим. Тому на сьогодні і актуалізується тема ментального здоров'я, що, згідно із визначенням ВООЗ, означає «стан щастя та добробуту, в якому людина реалізує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя» [8].

Згідно результатів нашого онлайн опитування, під час як першої, так і другої хвилей, студенти в основному переживали негативні емоції: тривогу (понад 70%), страх (понад 50%), занепокоєння (біля та трохи більше 40%), агресія (майже чверть опитаних), гнів (майже третина опитаних) та на останньому місці серед негативних емоцій-смуток (дещо більше 20%).

Тому ми вважали за слушне запитати студентів про необхідність надання їм психологічної допомоги. Проте, лише незначна, порівняно, кількість зазначила, що така допомога була їм потрібною. Ствердна відповідь та наближена до неї була отримана в діапазоні 16–20%. Не потребували такої допомоги понад 60% опитаних, водночас майже 70% знали про те, де і яким чином її можна отримати.

Також, як показали результати опитування, зросла кількість тих, хто вірить у перемогу із 40% у першу хвилю до 54% – у другу. Зросла кількість і оптимістів, що переконані у настанні кращого майбутнього з 22% у першу хвилю до 42% – у другу хвилю. Натомість, найбільше зростання спостерігаємо по категорії «радість, що рідні

¹ Онлайн опитування проводилося Лабораторією соціологічних досліджень та Аналітичним центром «Волинь» серед студентів ВНУ імені Лесі Українки у травні 2022 року (перша хвиля) та у травні 2023 року (друга хвиля). Під час першої хвилі опитано 133 студенти, під час другої хвилі – 303 студенти.

Рис. 1. Плани на майбутнє

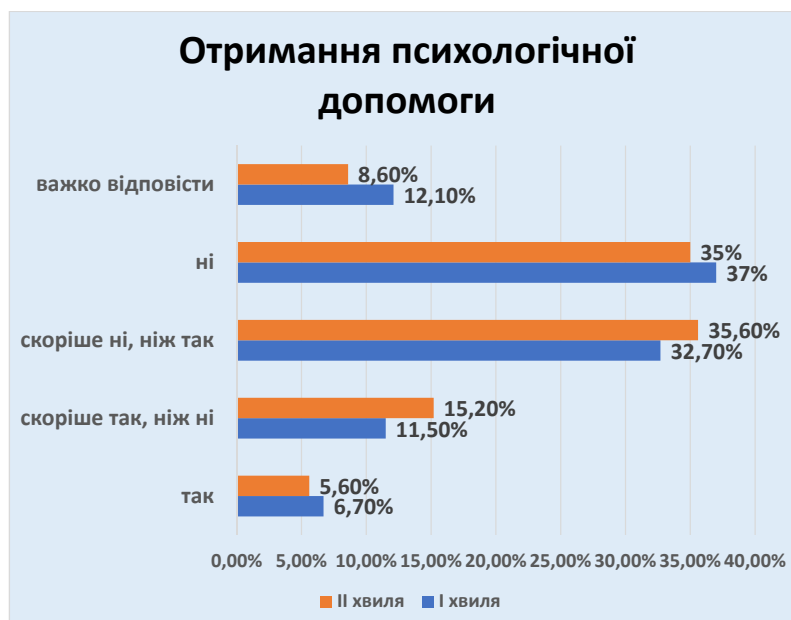

Рис. 2. Отримання психологічної допомоги

в безпеці»: з 10% до 23% від усіх обраних варіантів відповідей.

Останні події в країні змусили громадян до роздумів про своє життя, його плинність, постійний брак часу на те, що приносить позитивні емоції. Вирішили запитати студентів вишу про те, як вони розуміють смисл людського життя. Переважна більшість обрали варіант «смісл життя в самому житті» (біля 60%), а ось варіанти відповідей щодо «досягнення успіху у всіх сферах», «смісл життя у продовженні роду», отримали незначну підтримку у опитаних: в діапазоні від 11% до 13% – перше та в діапазоні від 7% до 7,10% – друге. Очевидно, що цінність життя

полягає, на думку опитаних, у наявності самого життя.

Попри складний час, вирішили з'ясувати як студенти розуміють поняття «щастя». Перші позиції, які обрали студенти стосувалися найближчого оточення – рідних та близьких. Згідно рис. 4. особисті мотиви лише починаються із третього місця: «коли здійснюються усі мої мрії та бажання», цей варіант обрали майже 38% опитаних у першу хвилю та понад 39% – у другу. Асоціації щастя та досягнення успіху виникли у 29% опитаних під час першої хвили опитування та у дещо більше третини – під час другої хвили. Також щастя не уявляють без подорожей

Рис. 3. Смисл людського життя

Рис. 4. Щастя – це...

майже 13% опитаних у першу хвилю та дещо більше 16% – у другу хвилю. А щастя та багатства знайшли відгук у незначній кількості опитаних.

В цілому студенти оптимістично налаштовані та вірять у краще майбутнє, причому, таких оптимістів у першу хвилю було майже 40%, а у другу хвилю вже майже 42% опитаних.

Оскільки війна спричинила нову хвилю міграцій, то наступне питання стосувалося того, чи бачать студенти своє майбутнє в Україні. Таким чином, переважна більшість опитаних студентів – понад 75% у першу хвилю та понад 76% – у другу хвилю хочуть залишитися в Україні. Хотіли б вихати за кордон лише в межах 6% опитаних по кожній хвилі опитування (рис. 5).

Оскільки наші респонденти зазначили, що в цілому своє майбутнє бачать в Україні, ми з'ясували також їхню думку щодо навчання за кордоном. Задумувалися про це незначна кількість опитаних – майже 8% у обох хвилях. За жодних обставин не бажають навчатися за кордоном: у першу хвилю – 20%, у другу – майже 15% опитаних. Не бачать необхідності у навчанні за кордоном біля 39% опитаних у першу хвилю та майже половина опитаних (46%) у другу хвилю. Проте не задумувалися над цим питанням коливається у межах від 21% до 24%.

Таким чином, більшість опитаних студентів прагнуть залишитися в Україні та навчатися тут.

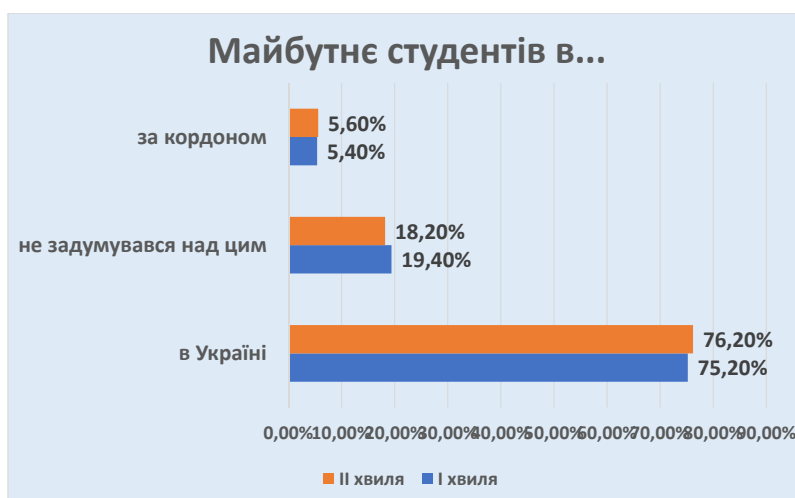

Рис. 5. Майбутнє студентів в...

Рис. 6. Навчання за кордоном

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків. Як показали результати онлайн опитування, для студентської молоді до важливих цінностей відійшло саме життя, вони почали цінувати його більше, а також особливою цінністю є можливість бути поруч із рідними та близькими. Попри складний воєнний час, студенти зберігають психологічну рівновагу, сподіваються, надіються та планують. І ці очікування вони пов'язують з Україною. Наступні дослідження стосуватимуться з'ясування змін у ціннісному світі студентської молоді у наступні періоди війни та повоєнний час.

Література

1. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні <https://ucerp.org.ua/doslidzhennya/world-values-survey-2020-in-ukraine.html>
2. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія. За ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2012. 520 с.

3. Батаєва К. В. Чумакова-Серова А. С. Візуалізовані цінності у соціальних практиках користувачів української соціальної мережі «Інстаграм». *Український соціум*. 2021. № 4. С. 27–45.

4. Черниш Н. Й., Борецька М. Ю. Аксіологічний простір ровесників незалежності України: соціологічні виміри. *Український соціум*. 2021. № 3. С. 34–53.

5. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Випуск 8 (22). К., Інститут соціології НАН України, 2021. 620 с.

6. Слюсар Л. І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність. НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. К., 2021. 180 с.

7. Як держава може стимулювати українців народжувати дітей – пояснюють у НАН України. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240115-yak-derzhava-mozhe-stymulyuvaty-ukrayincziv-narodzhuvaty-ditej-poyasnyuyut-u-nan-ukrayiny/>

8. Що таке ментальне здоров'я та як про нього дбати? URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/shcho-take-mentalne-zdorov-ia-ta-iak-pro-noho-dbaty/>

Анотація

Кузьмук О. М., Любчук В. В., Опейда Л. М. Життєві цінності молоді у воєнний час (за результатами онлайн опитування студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки). – Стаття.

Стаття присвячена розгляду результатів онлайн опитування студентської молоді Волинського національного університету імені Лесі Українки. Аналізуються життєві цінності студентів у воєнний час. Опитування проходило у дві хвили: у травні 2022 року та у травні 2023 року. Цільову групу склали студенти Волинського національного університету. В цілому у обох хвилях опитано 436 студентів. Онлайн опитування показало, що під час війни студенти поєднують навчання, роботу та волонтерство. Попри війну, понад 85% студентів у обох хвилях задумуються над майбутнім та мають певні плани, зокрема, понад 70% хочуть навчатися, на другому місці пошук роботи, а на третьому – бажання подорожувати. Майже половина опитаних зрозуміли цінність сім'ї, рідних та близьких поруч. Водночас бажання почати вести здоровий спосіб життя теж присутній у відповідях респондентів. А одруження, створення сім'ї входить у найближчі плани лише 20% опитаних. Такий низький показник відповідає загальноукраїнським тенденціям, за яких середній вік подружжя зростає. Також, як показали результати онлайн опитування, студенти переживали цілу хвилю негативних емоцій у зв'язку із війною, найбільше це – тривогу (понад 70%), страх (понад 50%), занепокоєння (понад 40%), агресію (25%), гнів (30%) та смуток (20%). Проте виявили психологічну та емоційну стійкість, оскільки зазначили, що не потребували кваліфікованої психологічної допомоги, про це вказали 60% опитаних та 70% знали про можливість її отримання. У кризові періоди, війна теж належить до таких, люди задумуються над вічними запитаннями про смисл життя, щасті тощо. Студенти відмітили, що смисл життя вони вбачають у самому житті, а щастя для них неможливе, перш за все, без рідних та близьких, без можливості реалізувати свої мрії та бажання, і зрештою, досягнути особистого успіху. Усі свої бажання та плани переважна кількість опитаних хочуть реалізувати в Україні та налаштовані на оптимістичний сценарій розвитку подій як для них особисто, так і для держави в цілому.

Ключові слова: цінності, молодь, війна.

Summary

Kuzmuk O. M., Liubchuk V. V., Opeida L. M. Life values of youth in wartime (according to the results of an online survey of Lesya Ukrainka Volyn National University). – Article.

The article is devoted to the consideration of the results of an online survey of student youth of Lesya Ukrainka Volyn National University. Life values of students in wartime are analyzed. The survey was conducted in two waves: in May 2022 and in May 2023. The target group was made up of students of Lesya Ukrainka Volyn National University. In total, 436 students were interviewed in both waves. An online survey showed that students combine studies, work and volunteering during the war. Despite the war, more than 85% of students in both waves are thinking about the future and have certain plans, in particular, more than 70% want to study, second is job search, and third is the desire to travel. Almost half of the respondents understood the value of family, relatives and loved ones nearby. At the same time, the desire to start leading a healthy lifestyle is also present in the respondents' answers. And getting married and starting a family is part of the immediate plans of only 20% of respondents. Such a low indicator corresponds to all-Ukrainian trends, according to which the average age of spouses is increasing. Also, as the results of the online survey showed, students experienced a whole wave of negative emotions in connection with the war, the most common of which are anxiety (over 70%), fear (over 50%), anxiety (over 40%), aggression (25%), anger (30%) and sadness (20%). However, they showed psychological and emotional stability, as they noted that they did not need qualified psychological help, 60% of the respondents indicated this, and 70% knew about the possibilities of obtaining it. In times of crisis, war is one of those, people think about eternal questions about the meaning of life, happiness, etc. Students noted that they see the meaning of life in life itself, and happiness is impossible for them, first of all, without family and friends, without the opportunity to realize their dreams and desires, and ultimately, to achieve personal success. The majority of respondents want to implement all their wishes and plans in Ukraine and are optimistic about the development of events both for them personally and for the country as a whole.

Key words: values, youth, war.